

MİLLÎ MÜCADELE'NİN LİDER KADROSU VE MİLLÎ HÂKİMİYETİ TESİS ÇABALARI

Salim GÖKÇEN

Prof. Dr.; Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi
Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü
sgokcen@atauni.edu.tr

Özet

Tarih milletlerin var olabilmek adına verdiği mücadelelerle doludur. Bu mücadelelerden başarı ile çıkan milletler varlıklarını günümüze kadar taşıyabilmiş, başaramayanlar ise tarih sahnesinden silinip gitmiştir. İstiklâl Harbimiz de Türk milletinin tarih sahnesine çıktığı günden bugüne var olmak adına verdiği mücadelelerin en önemli ve en son merhalesidir. Bağımsızlık mücadelesi veren milletin, kendisine bağımsızlık adına ölmeyi emreden liderlerine karşı itaati ve bağlılığı, beraberinde zaferi getirmiştir. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele liderlerinin savaş süresince gösterdiği sebat, sabır ve itidal ile birlikte demokratik uygulamaları, karşılıklı güvenin oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın halkta uyanmış olan millî müdafaa bilincini yerelden vatanın bütün sathına yayma stratejisi başarılı olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Millî Mücadele, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir, Rauf (Orbay)

Abstract

History is full of nations' struggles to exist. The nations that have succeeded in these struggles have been able to carry their existence to the present day and those who have not succeeded have been wiped out from the stage of history. Our War of Independence is the most important and the last stage of the struggles of the Turkish nation in order to exist since the day it appeared on the stage of history. The nations struggle for independence, the independence and commitment to the leaders who commanded him to die for independence, along with victory has brought. The persistence, patience and sobriety of the National Struggle leaders, especially Mustafa Kemal Pasha, along with his persistence, patience and sobriety have played a very important role in the formation of mutual trust. Mustafa Kemal Pasha's strategy of spreading the

national defense consciousness awakened by the people from the local to the entire country has been successful.

Keywords: *National Struggle, Mustafa Kemal, Kazım Karabekir, Rauf (Orbay)*

Giriş

I. Dünya Savaşı'nın sonuna gelindiğinde Osmanlı Devleti'nin siyasî ve iktisadî vaziyeti, kapitülasyonların da olumsuz etkisi ile oldukça vahim durumda idi. Devletin peş peşe girdiği Trablusgarp, Balkan ve I. Dünya Savaşlarından sonra Osmanlı halkı, bitkin ve maddi-manevi bir çöküntü içinde idi. Milleti bu durumdan kurtaracak, ona moral ve motivasyon kazandıracak, kısaca tekrar ayağa kaldıracak liderlere ve hamlelere ihtiyaç vardı. Nitekim bu karamsar tabloyu ortadan kaldırmak ve millî hâkimiyete dayalı bağımsız bir millî devlet kurmak amacıyla Mustafa Kemal ve arkadaşları “*Ya istiklâl ya ölüm*” parolasıyla mücadeleye başladılar.

Türk milletinin bölgesel direniş refleksi ile oluşturmuş olduğu Kuvâ-yı Milliye ve Müdâfaa-i Hukuk Cemiyetlerinin, Millî Mücadele liderlerinin kişisel gayret ve teşvikleri ile düzenli ve uyumlu hareket etmeleri sağlandı. Amasya Genelgesi ile sesini bütün dünyaya duyuran Anadolu hareketi, Erzurum ve Sivas Kongreleri ile Millî Hâkimiyeti sağlama yolunda önemli bir başarıyı gerçekleştirecektir. Millî Mücadele sürecinde millî irade Kuvâ-yı Milliye'nin etkin olarak hareket etmesini sağladığı gibi Türk milletinin doğrudan seçtiği temsilcilerden oluşan ve yetkilerini doğrudan millettten alan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Ankara'da açılması ile de bağımsızlık konusunda milletin kararlılığı ortaya konacaktır.

Millî Mücadele'nin lider kadrosunun kimlerden meydana geldiği konusunda çok farklı görüşler olmakla birlikte, önemli iki toplantı olan Erzurum ve Sivas kongreleri davetiyeleri, bu konuda bizlere bazı ipuçları vermektedir. Geçmişleri birbirine çok benzeyen beş kişinin imzasını taşıyan kongre davetiyelerindeki isimler; Mustafa

Kemal, Hüseyin Rauf, Kâzım Karabekir, Ali Fuad ve Refet Bey'den meydana gelmekte idi. Söz konusu komutanların¹ dışında İsmet Paşa², Celal Bey³, Bekir Sami⁴ ve Fevzi Paşa⁵ gibi Millî Mücadele

¹ Kurt Steinhaus, *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*, (Çev. M.Akkaş), Sarmal Yayını, İstanbul, 1995, s.75.

² 1884'te İzmir'de dünyaya gelen Mustafa İsmet (İnönü), İlk ve orta öğrenimini Sivas'ta tamamladı. 26 Eylül 1906'da Kurmay Yüzbaşı olarak Harp Akademisi'ni bitirdi. I. Dünya Savaşı'nda da görev alan İsmet Bey, Mustafa Kemal Paşa'nın sürekli fikir teatisinde bulunduğu yakın arkadaşlarından. 1920 yılı Nisan ayında Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katıldı ve I. Dönem TBMM'nde Edirne milletvekili olarak görev yaptı. Millî Mücadele'de İnönü Savaşları ile kendini gösteren İsmet Bey, İstiklal Madalyası sahibidir. Cumhuriyetin ilanından sonra ilk Başbakan ve ikinci Cumhurbaşkanı olarak olmuş ve "Millî Şef" ismi ile ün yapmıştır. İsmet Bey, 25 Aralık 1973'te Ankara'da vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Şevket Süreyya Aydemir, *İkinci Adam*, C. I-II-III, İstanbul, 1993; İsmet İnönü, *Hatıralar*, (Yayına Hazırlayan: Sebahattin Selek), C.I-II, Ankara, 1985; Şerafettin Turan, *İsmet İnönü – Yaşamı, Dönemi ve Kişiliği*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 2000.

³ Millî Mücadele'de "Galip Hoca" olarak tanınan Mahmut Celal (Bayar), 1883'te Bursa'da dünyaya geldi. Millî Mücadele'deki hizmetleri sırasında din adamı, sivil-asker danışman, cephe kumandanı gibi renkli ve çeşitli hüviyetlere sahip olarak Galip Hoca namı ile tanınmış ve büyük yararlılıklar göstermiştir. Cumhuriyet döneminde İktisat Vekilliği ve Mustafa Kemal Atatürk'ün son Başbakanı görevlerini yapmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin üçüncü Cumhurbaşkanı olmuştur. Celal Bey, 22 Ağustos 1986'da İstanbul'da vefat etmiştir. Geniş bilgi için bkz. Celal Bayar, *Ben de Yazdım*, C.I-VIII, Sabah Kitapçılık, İstanbul, 1997; Nursen Mazıcı, *Celal Bayar – Başbakanlık Dönemi (1937-1939)*, Der Yayını, İstanbul, 1996.

⁴ 1864'te Kafkasya'dan Anadolu'ya göç eden bir ailenin çocuğu olarak 1879 yılında Bandırma'da dünyaya gelen Bekir Sami (Günsav), sırasıyla Bursa Askeri İdadisi ve Harp Okulu'nu bitirdikten sonra 1902'de Harp Akademisi'nden Mümtaz Yüzbaşı rütbesi ile mezun oldu. 1910'da Binbaşı, 1915'te Yarbay ve bir sene sonra da Albay rütbelerine terfi etti. Birinci Dünya Savaşı'nda Irak Cephesi'nde bulundu. Bekir Sami Bey, İzmir'in işgalinden sonra 20 Mayıs 1919'da 56. Tümen Komutanlığına ve 17. Kolordu Komutanlığına, 24 Haziran 1920 tarihinde de 20. Kolordu Komutanlığı'na getirildi. Millî Mücadele'de büyük yararlılıkları olan Bekir Sami Bey, 9 Eylül 1934'te vefat etti. Geniş bilgi için bkz. Muhittin Ünal, *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*, Cem Yayını, İstanbul, 1994.

⁵ 1876'da İstanbul'da dünyaya gelen Mustafa Fevzi (Çakmak), 28 Ocak 1896'da Harp Okulu'nu bitirdi. 24 Aralık 1918'de getirildiği Genel Kurmay Başkanlığı görevine kadar Ordu'nun birçok kademesinde ve biriminde görev yaptı. Ali Rıza Paşa ve Salih Paşa kabinelerinde Harbiye Nazırlığı görevlerini de yapan Fevzi Paşa, 27 Nisan 1920'de Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katıldı. Millî Mücadele döneminde üstün hizmetlerinden dolayı Mustafa Kemal Paşa'nın tavsiyesi üzerine Mareşalliğe terfi etti. Cumhuriyet döneminde Genel Kurmay Başkanlığı da yapan, Fevzi Paşa, 10 Nisan 1950'de İstanbul'da vefat etti. Geniş bilgi için bkz. Hayrullah

süresince bu kadroya dâhil olan, etkin bir şekilde mücadelenin içinde yer alan birçok lider vasıflı şahsiyetten de bahsetmek mümkündür.

Mustafa Kemal Paşa ve silah arkadaşları, başarıya ulaşmak için Türk milletinin özelliklerini çok iyi analiz etmiş, yöntem ve yönetim stratejileri belirlemiş, milletin gücünü bir araya getirerek onlara topyekûn hareket etme bilinci kazandırmışlardır.

Mustafa Kemal ve Silah Arkadaşlarının Anadolu'ya Geçişi

1918 yılı sonlarına gelindiğinde Talat Paşa Kabinesinden sonra Ahmet İzzet Paşa'nın kurduğu hükümet uzun ömürlü olmamış, bir ay içinde istifa etmek zorunda kalmıştı. Ahmet İzzet Paşa istifasını verirken, Adana'daki Yıldırım Ordularının başında bulunan Mustafa Kemal Paşa'yı da İstanbul'a davet etti ve Kemal Paşa, 13 Kasım 1918'de İstanbul'a geldi⁶.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul'da bulunduğu süre içerisinde eski silah arkadaşları ve yakın dostları ile oldukça faydalı temaslarda bulundu. İstanbul'da yapılan bu görüşmelerde Anadolu'ya geçip mücadele etme ortak düşüncesi ortaya çıktı. Ali Fuad ve Kâzım Karabekir Paşalar bu konuda oldukça gayretli idiler. Hatta Mustafa Kemal Paşa'ya eğer Anadolu'ya kendisi de geçerse her zaman emrinde olacaklarını söylediler. Mustafa Kemal, ilk zamanlar, hâlâ İstanbul'da yapılacak bir şeyler olduğu düşüncesini taşımaktaydı. Bundan dolayıdır ki, bir müddet daha yaptığı siyasî girişimlerin sonuçlarını görmek adına bekleme taraftaydı⁷.

İşgallere karşı oluşan yapının derlenip toparlanması için Mustafa Kemal ve arkadaşlarının Anadolu'ya geçişleri son derece büyük önem arz etmekte idi. Bu amaç doğrultusunda komutanların Anadolu'ya çeşitli şekillerde geçtikleri görülmektedir.

Gök, *Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri*, Genelkurmay Basımevi, Ankara, 1997.

⁶ Selahattin Tansel, *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*, C.I, MEB Yayını, İstanbul, 1991, s.75.

⁷ Şevket Süreyya Aydemir, *Tek Adam*, C.I, İstanbul, 1999. s.403-404; Tuncer Baykara, *Millî Mücadele*, Ankara, 1985, s.49.

Ali Fuad Paşa⁸, 20. Kolordu komutanlığını yürütmekte idi ve izinli olarak İstanbul'da bulunmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa'nın kolordusunun başına geçmesi yolundaki telkinleri üzerine 1919 yılı Şubat ayı sonunda hazırlıklarını tamamlayarak İstanbul'dan ayrıldı. Ali Fuad Paşa, bundan sonra kolordusunu Konya Ereğlisi'nden Ankara'ya nakletme konusunda büyük çaba sarf etmiştir⁹. Ali Fuad Paşa Ankara'yı, her türlü teşkilatlanmaya elverişli bir konumda bulunduğuna için özellikle istemekte idi.

Karabekir Paşa¹⁰, Mütarekenin ardından Genelkurmay Başkanı olmak üzere İzzet Paşa hükümeti tarafından İstanbul'a çağrıldı ise de

⁸ 1882 yılında İstanbul'da dünyaya gelen Millî Mücadele'nin lider kadrosundan Ali Fuad (Cebesoy), Erzincan ve Beşiktaş Askeri Rüştiyelerini bitirdi. Liseyi Kadıköy Fransız lisesinde tamamladı. 10 Ocak 1902'de Harp Okulu'nu bitirdi. 11 Ocak 1905'te Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile Harp Akademisi'nden mezun oldu. Ordunun değişik kademelerinde görev alan Ali Fuad Bey, Süveys ve Kanal harekâtına, ardından Çanakkale muharebelerine katıldı. Mütarekeden sonra İstanbul'a geldi. Daha sonra 20. Kolordu Komutanlığı'na atanarak Konya'ya gitti. Karargâhu ile 13 Mayıs 1919'da Ankara'ya geldi. 9 Eylül 1919'da Sivas Kongresi kararı ile Garbi Anadolu Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı'na tayin edildi. I. ve II. Dönem TBMM'nde Ankara milletvekili olan Ali Fuad Bey, 25 Haziran 1919'da Ordu Komutanı salâhiyet ve vazifesiyle Garp Cephesi Komutanlığı'na getirildi. Ali Fuad Bey, 10 Ocak 1968'de İstanbul'da vefat etti. Bkz. Ayfer Özçelik, *Ali Fuat Cebesoy*, Ankara, 1993; Fahri Çoker, *Türk Parlamento Tarihi – Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*, III, TBMM Vakfı Yayını, Ankara, 1995.

⁹ Ali Fuad Cebesoy, *Millî Mücadele Hatıraları*, Vatan Neşriyat, İstanbul, 1953, s.40-49.

¹⁰ 1882'de İstanbul'da dünyaya gelen Millî Mücadele'nin lider kadrosundan Musa Kâzım Karabekir, Fatih Askeri Rüştiyesi'ni ardından Kuleli Askeri İdadisi'ni bitirmiştir. 6 Aralık 1902'de Teğmen rütbesi ile Harp Okulu'ndan mezun oldu. 5 Kasım 1905'te Kurmay Yüzbaşı rütbesi ile Harp Akademisi'ni birincilikle bitirdi. 10 Aralık 1905'te Edirne'deki 2. Ordu'ya atandı. 11 Ocak 1906'da 3. Ordu'ya verildi. 13. Seyyar Topçu Alayı, 15. Süvari Avcı Taburu ve Manastır Mıntıka Komutanlığı Erkân-ı Harbiyesi'nde bulundu. Bu dönemde İttihad ve Terakki'ye giren Kâzım Bey, Eşkîya takibinde bulundu. Çanakkale ve Irak cephelerinde görev yaptı. Osmanlı ordusunun değişik kademelerinde ve birimlerinde birçok vazifeyi başarıyla yerine getiren Kâzım Bey, 25 Nisan 1918'de I. Kafkas Kolordusu Komutanlığı sırasında Kars'ı istiladan kurtardı. 28 Temmuz 1918'de Mirlivalığa yükseltildi. Tekirdağ'da bulunan 14. Kolordu Komutanlığı görevini de yapan Kâzım Bey, 2 Mart 1919'da merkezi Erzurum olan 15. Kolordu Komutanlığı'na tayin edildi. Erzurum Kongresi'nin toplanmasında ve çalışmalarında büyük katkıları oldu. 3 Aralık 1920'de TBMM Murahhası olarak Gümrü Anlaşmasının altına imza attı ve 10 Ekim 1921'de sona eren Kars Konferansı'nda Türkiye Baş Murahhası olarak görev yaptı.

O İstanbul'a geldiğinde hükümet değiştiği için bu atama gerçekleşmemişti. 25 Aralık 1918'de karargâhı Tekirdağ'da olan 14. Kolordu'ya atandı¹¹. 14 Şubat 1919'da Doğu'ya tekrar atamasının yapılmasını isteyen Karabekir Paşa, 2 Mart 1919'da karargâhı Erzurum'da bulunan 15. Kolordu komutanlığına atandı¹². 15. Kolordu, I. Dünya Savaşı'ndan sonra varlığını koruyabilmiş olan nadir birliklerden biri idi. Ayrıca Doğu Anadolu ve Kafkas Türklerini kurtarmış olmak gibi bir şöhrete de sahipti. Bölge halkının ulusal bilincinin yüksek oluşu da burada yapılacak görevi kolaylaştıran bir başka unsurdur. Diğer arkadaşları gibi Millî Mücadele'yi başlatmak ve Hâkimiyet-i Milliyeyi sağlamak isteyen Karabekir Paşa, kendi hedefini sınırlı olarak saptadığı için, ülke çapında verilecek mücadelenin başına geçmek üzere Mustafa Kemal Paşa'nın da Anadolu'ya geçmesini istemekteydi¹³.

Mustafa Kemal Paşa, arkadaşları ile İstanbul'da yaptığı görüşmeler sırasında eğer mümkünse resmi bir görevle, bu mümkün olmazsa özel olarak Anadolu'ya geçmek istediğini ifade etmişti. Bu sırada Doğu Karadeniz Bölgesi'nde meydana gelen asayişsizlik, Mustafa Kemal Paşa'nın Anadolu'ya geçişinin önünü açmıştır¹⁴. Harbiye Nazırı Şakir Paşa, 29 Nisan 1919'da Mustafa Kemal Paşa'ya, *"Türklerin Rumlara yaptığı baskıyı yerinde incelemek ve önlemek üzere, kendisinin Karadeniz Bölgesi'ne müfettiş olarak gönderilmesinin kararlaştırıldığını"* bildirerek kendisine yapılan

13 Ekim 1921'de Kars Antlaşmasını imzaladı. Kâzım Karabekir, 26 Ocak 1948'de Ankara'da vefat etti. Bkz. Kâzım Karabekir, *Hayatım*, (Yayına Hazırlayan: Faruk Özerengin), İstanbul, 1995; Fahrettin Kırzıoğlu, *Kâzım Karabekir*, Kültür Bakanlığı Yayını, Ankara, 1991; Cemalettin Taşkıran, *Kâzım Karabekir Paşa, Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Ankara, 1993.

¹¹ Kâzım Karabekir, *İstiklal Harbimiz*, Türkiye Yayını, İstanbul, 1969, s.9.

¹² Karabekir, *a.g.e.*, s.12.

¹³ Sina Akşin, *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*, C.I, Türkiye İş Bankası Yayını, Ankara, 1998. s.278.

¹⁴ Gotthard Jaeschke, *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*, TTK Yayını, Ankara, 1971, s.111; Cebesoy, *a.g.e.*, s.60-64; Akşin, *a.g.e.*, C.I, s.280-288.

görevlendirmeyi resmen tebliğ etti¹⁵. Bu görüşmenin ardından Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Kıtaatı Müfettişliği'ne tayini, Padişah Sultan Vahdeddin tarafından da tasdik edildi¹⁶. Yeni görevinin Padişah tarafından da onaylanmasıyla resmen Anadolu'da görevlendirilmiş olan Mustafa Kemal Paşa, hemen aynı gün Harbiye Nezareti'ne bir yazı yazdı ve kimlerle birlikte yola çıkmak istediği hususundaki görüşünü yazılı olarak nezarete takdim etti¹⁷. Harbiye Nezareti tarafından, Mustafa Kemal Paşa'ya müfettişlik vazifesi ile ilgili yetkilerinin tamamını belirten bir talimat verildi ve bu arada kendisinden acele olarak hareket etmesi de istendi¹⁸.

Mustafa Kemal Paşa'nın başlıca hedefi, Anadolu'ya geçerek Millî Hareketi başlatmaktı. O, bu gaye ile bir taraftan yakın arkadaşlarını bu fikir etrafında toplarken, diğer taraftan da bunun tahakkuku için çareler aramaktaydı. Gerçekten de Mustafa Kemal Paşa, bu ideal için

¹⁵ Falih Rifki Atay, *Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919)*, Ankara, 1965, s.106-110. Hikmet Bayur, *Atatürk'ün Hayatı ve Eserleri*, Ankara, 1963, s.293; Sadi Borak, *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, İstanbul, 1966, s.197; Baykara, *a.g.e.*, s.50; Mustafa Kemal Paşa'ya verilen diğer görevler arasında; "Bölgede güvenliği sağlamak, yöredeki silah ve cephanenin İstanbul'a gönderilmesini sağlamak ve ayrıca bazı şûraların asker toplamasını önleyerek bu şûraları 'cemiyetleri' kapatmak" bulunmaktaydı. Geniş bilgi için bkz; BOA, DH-ŞFR; 99/231.

¹⁶ *Harp Tarihi Vesikalari Dergisi*, S.1, Vesika No:2; Tevfik Bıyıklıoğlu, *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*, I, Ankara, 1959, s.82; *Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, C.I, Genelkurmay Bşk. Yayını, Ankara, 1962, s.195; *Tarih Vesikalari*, C. II, S.12, (1943), s.401; Bayur, *a.g.e.*, s.292; Cebesoy, *a.g.e.*, s.62.

¹⁷ Mustafa Kemal Paşa ile kader birliği ve yol arkadaşlığı yaparak, beraber Samsun'a çıkan subaylar şunlardır; Refet (Bele) (Kurmay Albay-III. Ordu Komutanı), Kazım (Dirik) (Kurmay Albay-Müfettişlik Kurmay Başkanı), Dr.İbrahim Talî (Dr.Albay-Müfettişlik Sağlık Başkanı), Mehmet Arif (Kurmay Yarbay-Kurmay Başkan Yrd.), Hüsrev (Kurmay Binbaşı-K.Erk. Harp. İsth. ve S.Şb. Md.), Dr.Refik (Dr.Binbaşı-Sağlık Bşk. Yrd.), Kemal (Topçu Binbaşı-Müfettişlik Topçu Kumandanı), Cevat Abbas (Yüzbaşı-Müfettişlik Başyaveri), Dr.Behçet (Dr. Yüzbaşı), Mümtaz (Yüzbaşı-Kurmay Mülhaki), İsmail Hakkı (Yüzbaşı-Kurmay Mülhaki), Ali Şevket (Yüzbaşı-Müfettişlik Emir Subayı), Mustafa Vasfi (Yüzbaşı-Karargâh Komutanı), Rauf (Yüzbaşı-Mülhak), Hersekli Ahmet (Yüzbaşı), Hayati (Üsteğmen), Arif Hikmet (Üsteğmen), Abdullah (Üsteğmen), Zebur (Teğmen), Muzaffer (Teğmen), Ruhsat (Teğmen). Geniş bilgi için bkz. *HTVD*, S.1, Vesika No:2; Fethi Tevetoğlu, *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*, Ankara, 1987; Kâzım Karabekir, *Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar*, C.I, İstanbul, 1997.

¹⁸ *Tarih Vesikalari*, II, S.12, s.402; *HTVD*, S.1, Vesika No:4; Bıyıklıoğlu, *a.g.e.*, s.82.

sadece önüne gelen fırsatları değerlendirmekle kalmamış, amacı doğrultusunda yeni fırsatlar yaratarak bunlardan da azami ölçüde yararlanmasını bilmiştir.

Mütareke döneminde Jandarma Genel Komutanı olarak görev yapan Refet Bey¹⁹ de Millî Mücadele için İstanbul'da yapılan toplantılarda, kendilerini kurtaracak liderin Mustafa Kemal Paşa olması gerektiğini söylüyordu²⁰. Millî Mücadele ve Hakimiyet-i Milliye'ye yönelik düşünceleri bilinen Refet Bey, 19 Ocak 1919'da Jandarma Genel Komutanlığı görevinden azledildi²¹. Bu sırada Mustafa Kemal Paşa'nın, 9. Ordu müfettişi unvanı ile Anadolu'ya gönderilmesine karar verilmiş ve bu maksatla Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a götürüleceği heyet için görevlendirmeler yapılarak İngilizlerden gerekli izinler alınmıştı. Samsun'a gidecekler için hazırlanan ilk listede adı bulunmayan Refet Bey'in vizesi de 15 Mayıs'ta İngilizler tarafından tasdik edildi²². Refet Bey maceralı Samsun yolculuğuna nasıl başladığını; *“Mustafa Kemal Paşa Samsun'a gidecekti, benim de gelmemi istiyordu... Onlar müsaade almışlardı, ancak benim müsaadem yoktu ve almak için de zaman*

¹⁹ Millî Mücadele'nin lider kadrosundan İbrahim Refet (Bele), 1881'de Selanik'te dünyaya geldi. 25 Aralık 1998'de Teğmen rütbesi ile Harp Okulu'nu bitirdi. 10 Ocak 1906'da Yüzbaşı'ya yükseltildi. 7 Ocak 1913'te Binbaşı olan Refet Bey, 5 Eylül 1913'te Edirne Jandarma Alay Komutanı oldu aynı zamanda Ordu Sahra Jandarma Komutanlığına tayin edildi. I. Dünya Savaşı'nda da görev yapan Refet Bey, 31 Temmuz 1918'de Jandarma Genel Komutanlığı'na getirildi. 19 Ocak 1919'da bu görevinden azledildi. 19 Mayıs 1919'da Mustafa Kemal Paşa ile Samsun'a çıkan 9. Ordu Müfettişlik Karargâhı içinde de bulunan Refet Bey, I. Dönem TBMM'nde İzmir milletvekilliği yaptı. Kuvâ-yı Milliye'nin komuta birliğini sağlamak adına görev yaptı ve 6 Eylül 1920'de Dâhiliye Vekili seçildi. Refet Bey, 2 Ekim 1965'te İstanbul'da vefat etti. Bkz. Halit Kaya, *Refet Bele'nin Askeri ve Siyasî Hayatı (1881-1963)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2008.

²⁰ Falih Rıfki Atay, *Çankaya*, İstanbul, 1969, s.243.

²¹ Kaya, *a.g.e.*, s.26.

²² Ali İhsan Sabis'e göre; Mustafa Kemal Paşa, Samsun'a çıkarken İsmet Bey'i kolordu komutanı olarak yanına almak istemiş, ancak İsmet Bey'in kabul etmemesi nedeniyle Refet Bey bu göreve getirilmiştir. Bkz. Ali İhsan Sabis, *Harp Hatıralarım*, C.V, Nehir Yayını, İstanbul, 1993, s.62.

yoktu. Ama ben kararımı vermiştim...” şeklinde ifade etmektedir²³. Refet Bey’in komuta edeceği 3. Kolordu’ya bağlı 5. Kafkas Tümeni’nin merkezi Amasya, 15. Tümen’in merkezi ise Canik (Samsun) idi. Kolordu mıntıkası olarak belirlenen vilayet ve sancaklar, Sivas, Amasya, Tokat ve Samsun idi²⁴. Mustafa Kemal Paşa ve Albay Refet Bey ile Ordu Müfettişliği Karargâhında görevli subaylar, 16 Mayıs 1919’da Bandırma vapuru ile İstanbul’dan hareketle 19 Mayıs’ta Samsun’a çıkmışlardı. Refet Bey, yeni görevinde öncelikli olarak, ileride olabilecek kıskırtmaların ve ayaklanmaların tedbirini almak için Mustafa Kemal Paşa ile birlikte askerî ve mülkî temizlik operasyonu, sonra da asıl vazifesi olan Samsun ve havalisindeki asayişin teminini ve bu bölgede Türk varlığını yeniden tesis etmek üzere çalışmaya başlamıştır. Bu maksatla Mustafa Kemal Paşa Samsun’a çıkınca mutasarrıfın ve 15. Tümen Komutanının görevine son vermiş, her iki göreve de yeni personel atamaları yapıncaya kadar 3. Kolordu Komutanı Refet Bey’i görevlendirmişti²⁵.

²³ Ecvet Güresin, “Refet Bele Ata ile Samsun’a Gidişini Anlatıyor”, *Cumhuriyet Gazetesi*, (19 Mayıs 1963).

²⁴ Zekeriya Türkmen, *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*, TTK Yayını, Ankara, 2001, s.111.

²⁵ Erdal Aydoğan, *Samsun’dan Erzurum’a Mustafa Kemal*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000, s.30-33.

Rauf Bey²⁶, Konya Ereğlisi'ne doğru yola çıkan Ali Fuad Paşa ile vedalaştıktan sonra 27 Şubat'ta askerlik görevinden istifa etmişti²⁷. İstifasına rağmen, Mustafa Kemal Paşa ayrılıncaya dek İstanbul'da kalan Rauf Bey, İstanbul'dan ayrılmadan önce, arkadaşları ile temaslarda bulunmak üzere Bandırma ve İzmir bölgesine gitmeyi plânlamıştı. Bu görüşmelerden sonra Afyon üzerinden Mustafa Kemal Paşa'ya katılacaktı. Beş gün sonra Mustafa Kemal Paşa'nın Samsun'a ulaştığı haberi gelince Rauf Bey, 24 Mayıs'ta Bandırma'ya gideceğini arkadaşlarına haber verdi. Balıkesir ve Uşak üzerinden Akhisar, Salihli, Manisa, Ödemiş'e giderek, buralarda halk ile ve Demirci Mehmed Efe ile görüşmüş, yapılacak mücadeleye desteklerini istemiştir²⁸.

Millî Hakların Müdafası ve Teşkilatlanma

Mondros Mütarekesi'nin imzalanmasının (30 Ekim 1918) hemen ardından bitkin ve yorgun olan Osmanlı Ordusunun elinden silahları alınmış, terhis edilmiş ve devletin önemli geçitleri, limanları İtilaf Devletleri'nin kontrolüne bırakılmıştı. Ayrıca müttefiklerin, Mütarekenin 7. ve 24. maddelerine dayanarak olası işgal tehdidi de

²⁶ Millî Mücadele'nin lider kadrosu içinde yer alan Hüseyin Rauf (Orbay), 1881'de İstanbul'da dünyaya geldi. Ortaöğrenimini Trablus Askeri Rüştiyesi'nde yaptıktan sonra 1889'da Heybeliada Bahriye Okulu'nu 1899'da bitirerek deniz kuvvetlerine katıldı. 1907'de kıdemli Yüzbaşılığa yükselen Rauf Bey, Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında gösterdiği yararlılıklar nedeniyle "*Hamidiye Kahramanı*" olarak tanındı. I. Dünya Savaşı'nda İran ve Irak'ta Teşkilat-ı Mahsusa'nın bir görevlisi olarak bulundu. Kerkük'te iken Yarbaylığa terfi etti. Savaşın ardından Ahmet İzzet Paşa kabinesinde Bahriye Nazırı olarak da görev yapan Rauf Bey, bu görevi nedeni ile Mondros Ateşkes Antlaşması'nın altına imza atmak zorunda kaldı. Mustafa Kemal Paşa ile yaptığı görüşmelerin ardından Anadolu'daki Millî Mücadele hareketine katıldı. I. Dönem Sivas milletvekili de olan Rauf Bey, Nafia Vekilliği ve Meclis ikinci başkanlığı görevlerini de yürüttü. Rauf Bey, 16 Temmuz 1964'te geçirdiği kalp krizi sonucu vefat etti. Bkz. Süleyman Ataseven, *Rauf Orbay Biyografisi*, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İzmir, 1997; Kâzım Çavdar, *Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla, Atatürk'ün Silah Arkadaşları*, İzmir, 1973.

²⁷ Rauf Orbay, "Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Yakın Tarihimiz*, C.II, (1963), s.402.

²⁸ Akşin, *a.g.e.*, C.I, s.297-298.

baş göstermişti²⁹. Olması muhtemel işgaller karşısında dört yıl süren savaşın acılarını ve yıkımını en çok hisseden halk ise aslında çaresiz değildi. Bağımsızlığın bedelinin ağırlığını, tarih boyunca hisseden Türk milleti, bir kez daha “*Müdafaa-i Hukuk Ruhü*”³⁰ ile harekete geçti. Bu ruh ile bilinçlenen insanlar, buldukları bölgelerde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri’ni³¹ kurmaya başladılar.

I. Dünya Savaşı sona ererken Mustafa Kemal Paşa, Cenani Bey ve Ali Fuad Paşa’ya; bundan sonra milletin teşkilatlanarak kendi haklarını müdafaa etmesini, kendilerinin de mümkün olduğu kadar bu yolu göstermelerini ve ordu ile beraber millete yardım etmeleri gerektiği telkininde bulunmuştu. Anadolu’da işgallerin yaygınlaşması ile birlikte söz konusu yapılanmanın büyük ölçüde tamamlandığı görülmektedir. Böylece, “*Kuvâ-yı Milliye*”, “*Millî Müfrezeler*” ve “*Milis Kuvvetler*” gibi isimler altında gönüllü birlikler oluşturulmaya çalışılmıştır³². İşgalci güçlere karşı, birlikte hareket etmek için, Batı Cephesi’nde olduğu kadar, güney ve güney doğu bölgelerinde de “*Kuvâ-yı Milliye*” adını verdiğimiz direniş birlikleri kuruldu. Söz konusu millî direniş birlikleri, gayr-i nizami harp

²⁹ TİH, *Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*, s. 41-43; M. Tayyip Gökbilgin, *Millî Mücadele Başlarken*, TTK Yayını, Ankara, 1959. s.3.

³⁰ “*Müdafaa-i Hukuk*” fikrine sahip cemiyetlerin mütareke döneminde hızla çoğalmasının nedenleri içinde İttihad ve Terakki Cemiyeti tarafından 1 Şubat 1913’te kurulan “*Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*”nin etkisi olduğunu söyleyebiliriz. Bkz. Nazım H. Polat, *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*, Ankara, 1991, s.17.

³¹ Mondros Mütarekesi’nin imzalanmasından sonra özellikle vatanperver ve milliyetperver çevrelerde sık sık kullanılmaya başlanan tabirlerin başında “*Hukuk-u Millet*”, “*Hukuk-u Milliye*”, “*Müdafaa-i Hukuk*”, gibi kavramlar gelmektedir. Bkz. Bayram Sakallı, *Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi*, İstanbul, 1997, s.146.

³² İzmir’in işgalinin hemen ardından 23 Mayıs’ta Harbiye Nezareti’ne bir yazı gönderen 57. Tümen Komutanı Albay Şefik Bey, “*Durumun düzeltilmesi için Kuvâ-yı Milliye teşkilatı vücuda getirmenin en iyi tedbir olacağı*” teklifini yaptı. Yazıyı inceleyen Erkân-ı Harbiye-i Umumiye Reisi Cevad Paşa, bu yazının altına, “*Bu teklif çok önemlidir. Gereğinin yerine getirilmesi için acele edilmesi lâzımdır*” şeklinde bir kayıt düştü. Bkz. *Türk İstiklal Harbi*, *Batı Cephesi*, Genelkurmay Bşk. Yayını, C. II/1. Kısım, Ankara, 1963, s.79; Anadolu insanı, topraklarını savunma konusunda öylesine hızlı bir şekilde hareket etti ki, örneğin Ödemiş’te millî kuvvetler, 48 saat içinde toparlanıp mevzilenererek ateşe hazır vaziyete gelmişlerdi. Bkz. Tansel, a.g.e., C.I, s.272.

şeklinde Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri'nin emri altında hareket etmekteydiler³³.

Millî bağımsızlığı korumak adına kurulan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin hemen hepsinin amacı, müttefiklerin ve azınlıkların haksızlıklarına karşı millî hakların müdafaası idi. Yani ilk kuruluş amaçları hakların sözlü olarak savunulmasıydı. “*Müdafaa-i Hukuk*” hareketi, başlangıçta tamamen bölgesel bir niteliğe sahipti. Halk, kendi kaderini kendisi tayin etmeye yönelmişti. Çünkü üzerinde oturdukları topraklar için İstanbul Hükümeti'nin yapacak bir şeyi kalmamıştı. İnsanlar bu şekilde, cemiyetler kurarak, kongreler tertipleyerek, topraklarının işgaline göz yummayacaklarını bütün dünyaya ilan ettiler. Mustafa Kemal Paşa, bu cemiyetlerin hedeflerini; “*Onların düşünceleri mahalli kurtuluş çarelerine matuftur*” ifadesi ile açıklamıştır³⁴.

Müdafaa-i Hukuk ve Türk Ocağı çatısı altında toplanan ülke aydınları, subaylar ve eşraf da Kuvâ-yı Milliye ile birlikte hareket ediyordu³⁵. Çerkez Ethem'in “*Kuvâ-yı Seyyare*” olarak adlandırılan birlikleri ve Demirci Mehmet Efe, Yörük Ali Efe, Sökeli Ali Efe, İsmail Efe, Mestan Efe, gibi birçok gönüllü ile Isparta, Burdur, Afyon gibi Anadolu'nun iç kısımlarından gönüllüler, Kuvâ-yı Milliye'ye katılıyorlardı³⁶. Halkın milis olarak millî kuvvetler oluşturmasında Anadolu'daki eşrafın ve saygın din adamlarının da çok önemli bir etkisi vardı. Nitekim eli silah tutan herkes, buldukları köyde,

³³ 16-25 Ağustos 1919 tarihleri arasında yapılan Alaşehir Kongresi'nde, Kuvâ-yı Milliye'nin daha iyi teşkilatlanması için yeni kurumlar oluşturularak eksiklikler giderilmeye çalışılmış, bu amaçla bir ceza yönetmeliği de düzenlenmişti. Bkz. Mustafa Albayrak, *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, AAM Yayını, Ankara, 1998, s.139-153; Sivas Kongresi'nde bütün Kuvâ-yı Milliye birliklerinin tek çatı altında toplanması ve Heyet-i Temsiliye'nin denetimine verilmesi kararlaştırıldı. Bkz. Bekir Sıtkı Baykal, *Heyet-i Temsiliye Kararları*, Ankara, 1974, s.1-2; Aynı zamanda Ali Fuad Paşa, Garb-i Anadolu Umum Kuvâ-yı Milliye Kumandanlığı'na atandı. Bkz. Cebesoy, *a.g.e.*, s.183.

³⁴ Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, C.I, MEB Yayını, İstanbul, 1973, s.2.

³⁵ Rahmi Apak, *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?* Ankara, 1990, s.89.

³⁶ Nuri Köstüklü, “Millî Mücadele'de Batı Cephesi, Savaşlar ve Cepheleler”, C.XVI, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.170.

kasabada ve şehirde halk tarafından sevilen, saygı duyulan ve sözü dinlenen bu insanların ya bizzat emri altına girdiler ya da onların tavsiye ettikleri insanların yanına gittiler³⁷.

Türk Millî Mücadelesi, Türk milletinin bütün unsurlarıyla katıldığı ve başardığı topyekûn bir mücadeleyi ifade etmektedir. Böylesine çok yönlü, ortak bir mücadeleyi kazanmanın iki koşulu bulunmakta idi. Birincisi; bu mücadelenin amacına ve haklılığına bütün milletin inandırılması, diğeri ise, mücadele süresince alınan bütün kararlara halkın da katılmasını sağlamaktı. Dolayısıyla, Türk milletinin tamamını içine alan Millî Mücadele'nin başarıya ulaşması için bu mücadelenin haklılığına inanan halk kitlelerinin katılımının sağlanması gerekiyordu. Yani örgütlü, örgütsüz kitleler, baskı ve çıkar grupları; mevcut millî otoritenin etkisi altına girmeli, Türk Millî Mücadelesi hakkında ikna edilmiş, inandırılmış olmalı idiler. Millet büyük bir çoğunluğunun onayının alınması ancak millî otoriteye güvenin sağlanması ile mümkündü³⁸.

Millî Mücadele başlarken otorite sağlamaya yönelik girişimlerin en önemlisi, halk iradesine dayanan millî devlet yönetimi idi. Bu yönetim şekli, Mütareke Döneminde savaşın yenilgisini en derinden hisseden İttihadçılardan yerel kanaat önderlerine kadar geniş bir kitle tarafından benimsenmişti. Önceleri dağınık bir özellik arz eden, yerel ve bölgesel çabalarla kendisini gösteren bu oluşum; Mustafa Kemal ve arkadaşlarının liderliğinde bir çekirdek kadro tarafından toparlanmış, birleştirilmiş ve millî devlet yönetim tarzı olarak ortaya çıkmıştı. Bu yönetim tarzının geniş halk kitlelerine benimsetilmesi; halkın rızası, onayı ve kabulünün sağlanması, bu anlayışın meşruiyet

³⁷ Memleketin işgallerden kurtarılması için milis kuvvetlere katılma konusunda öylesine bir heyecan yaşanmakta idi ki, cezaevlerindeki tutuklular bile, o günün şartlarında dışarıdan daha emniyetli olan cezaevlerinden çıkıp ölümü göze alma pahasına düşmanla savaşmak istiyordu. Bkz. Osman Özsoy, *Saltanattan Cumhuriyete Giden Yolda Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, Aksoy Yayını, İstanbul, 1999, s.126.

³⁸ Sezai Kürşat Ökte, *Millî Mücadele Döneminde Halkla İlişkiler (1918-1922)*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2013, s.93.

kazanabilmesi için önemli idi. Anadolu'yu esas alan bu yöntemin temelleri; Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul'da bulunduğu günlerde, ülke yönetimi hakkında yakın arkadaşlarıyla yapmış olduğu görüşmelerde atılmıştır³⁹.

Mustafa Kemal Paşa, Ali Fuad Paşa ile görüşmeleri esnasında; terhis işlemlerinin hemen durdurulması, cephane ve silahların düşmana teslim edilmemesi, genç ve enerjik komutanların iş başına getirilmesinin sağlanması, ulusal direnişe taraftar idare amirlerinin değiştirilmemesine çalışılması, partililik mücadelesine engel olunması ve halkın maneviyatının yükseltilmesi konularını dile getirmişti. 20. Kolordu Komutanlığı'na atanmak üzere olan Ali Fuad Paşa'ya; *"Kolorduna hâkim ol, etrafına güven ver, hele halk ile yakından temas et!"* şeklinde tavsiyelerde bulundu⁴⁰. Mustafa Kemal Paşa'nın telkinlerinden halk ile kurulacak ilişkilere büyük önem verildiği görülmektedir. Mustafa Kemal Paşa'ya göre; girişilecek kurtuluş mücadelesinin yegâne kaynağı Türk insanıdır. Bu halkın mücadeleye inandırılması ve millet iradesinin ülke geleceğine yansıtılması gerekmekte idi⁴¹.

Mustafa Kemal Paşa, 15. Kolordu Komutanlığı'na atanan Kazım Karabekir Paşa ile görüşmesinde ise şu hususları dile getirmişti: *"Şark'ta muhtelif namlar altında birtakım teşekküller başlamıştır. Medeni âlemin dikkat nazarını celbe çalışan hamiyet erbabından da fiilen istifade edebiliriz. İstanbul'daki millî blok ve diğer yerlerdeki bu kabil teşekküllerden de sonraları istifade kabil olur"*⁴². Mustafa Kemal Paşa'nın bu ifadelerinden, gelecekte niyetinin, Anadolu'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinden bir bütün halinde faydalanmak olduğunu anlamak mümkündür.

İstanbul'daki görüşmelerde, Millî Mücadele'nin lider kadrosunun; millî iradenin sağlanması, Türk toplumunun bir bütün halinde

³⁹ Yunus Nadi, *Kurtuluş Savaşı Anıları*, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1978, s.81

⁴⁰ Tansel, *a.g.e.*, C.I, s.78.

⁴¹ Ökte, *a.g.e.*, s.80.

⁴² Gökbilgin, *a.g.e.*, s.83.

mücadeleye katılması konularında genelde aynı fikirleri paylaştıkları görülmektedir.

Mustafa Kemal Paşa, İstanbul ve Anadolu'dan edindiği bilgilerle, genel durumu analiz etmiş, sorunları ortaya koymuş ve çözüm yollarını da belirlemiştir; *"Türk ata yurduna ve Türk'ün bağımsızlığına saldıranlar kimler olursa olsun, onlara bütün milletçe silahlı olarak karşı çıkmak ve onlarla savaşmak gerekiyordu. Bu önemli kararın bütün gereklerini ve zorunluluklarını ilk günden açıklamak ve söylemek, elbette yerinde olmazdı. Uygulamayı birtakım evrelere ayırmak ve olaylardan yararlanarak ulusun duygu ve düşüncelerini hazırlamak ve adım adım ilerleyerek amaca ulaşmak gerekiyordu..."*⁴³

Belirlenen bu planlamanın uygulamaya konulması imkânı, Mustafa Kemal Paşa'nın 9. Ordu Müfettişliğine tayini ile ortaya çıkmıştır. 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşan Mustafa Kemal Paşa; İngilizlerin, Samsun'daki kuvvetlerini artırmış olduğunu, bir kısmını Mütareke hükümlerine aykırı olarak iç kısımlara sevk ettiğini müşahede etmiştir. Osmanlı Devlet otoritesinin bu bölgede tamamen sarsıldığını belirten ilk telgrafını, 22 Mayıs 1919 tarihinde çekmiştir⁴⁴. Bölgede yapmış olduğu inceleme ve gözlemlere dayanarak mevcut durumu bildiren bir diğer telgrafı da 22 Mayıs 1919 tarihinde Sadaret makamına göndermiştir. 22 Mayıs 1919 tarihinde özellikle işgaller hakkındaki bir raporu da karargâh subaylarının bölgede bulunan İngiliz askeri temsilcilerinden elde ettiği bilgilere göre hazırlamış ve göndermiştir⁴⁵.

Mustafa Kemal Paşa'nın yanındaki heyet ile 19 Mayıs 1919 tarihinde Samsun'a ulaşıp 22 Mayıs 1919 tarihinde; yani dört gün içinde, böylesine kapsamlı raporları hazırlaması oldukça dikkat çekicidir. Raporlar ağırlıklı olarak, bölgedeki yabancı temsilciler ile

⁴³ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, s.21.

⁴⁴ HTVD, S.4, Vesika No:68.

⁴⁵ Mithat Sertoğlu, "Mustafa Kemal'in Samsun'dan Gönderdiği İki Mühim Rapor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, S.14, 1968; HTVD, S.4, Vesika No:64, 65.

yapılan görüşmelere ve bu temsilcilerden elde edilen bilgilere dayanmaktadır. Bunun yanında, bölgedeki mahalli yetkililerin ve halk temsilcilerinin de görüşleri alınmıştır. Raporlara yansıyan bilgileri elde etmenin zorluğu göz önünde bulundurulduğunda, bu bilgilere ulaşmak adına ne kadar kapsamlı bir çalışma yapıldığı ortaya çıkmaktadır. Mustafa Kemal Paşa'nın teşkilatçı özelliğinin de bu faaliyette açık olarak kendini gösterdiğini söylemek mümkündür.

Mustafa Kemal, Havza'ya geldiği günden itibaren halkı Millî Mücadele fikri etrafında toplamaya başlamıştır. 26 Mayıs'ta Havza eşrafı kendisini ziyarete geldiği zaman; *"Hiçbir vakit ümitsiz olmayacağız, çalışacağız, memleketi kurtaracağız"* diyerek, halkın maneviyatını artırmaya, *"Bizi öldürmek değil canlı canlı mezara koymak istiyorlar. Şimdi çukurun kenarındayız. Son bir cüret bile bizi kurtarabilir, zaten başka türlü dönüş imkânı yoktur..."*⁴⁶ demek suretiyle de halkın direnme duygusunu harekete geçirmeye çalışmıştır.

Millî Mücadele'nin Yönetim Stratejisi

Millî Mücadele'nin başarıya ulaşmasında Mustafa Kemal'in *"millet"* gerçeğinden yola çıkması önemli bir etkidir. Mustafa Kemal, Türk milletinin birlik ve beraberliğini sağlayarak Millî Mücadele'nin zafere ulaşmasını hedeflemekte idi. Samsun'a çıktıktan üç gün sonra, 22 Mayıs 1919'da İstanbul'a gönderdiği raporda; *"Millet, millî hâkimiyet esasını ve Türk milliyetçiliğini kabul etmiştir. Bunu gerçekleştirmeye çalışacaktır"* şeklinde bir ifade kullanması, O'nun *"millet"* gerçeğini esas alarak yola çıktığını göstermektedir. Daha sonra 21-22 Haziran 1919'da Amasya Genelgesi'ndeki, *"Milletin istiklâlini yine milletin arzu ve kararı kurtaracaktır"* sözü ile de Türk milletini, haksızlık ve esarete karşı mücadele etmeye çağırmıştır.

Amasya kararlarından yönetim ile ilgili ortaya çıkan en önemli sonuç; girilecek hareketin ulusal ve merkezi otoriteye sahip olmasının gerekliliğidir. Amasya'da toplanan liderler, bu nedenle

⁴⁶ Zübeyirzâde Mehmet Fuat, *Yurdumuz Havza*, Vatan Matbaası, İstanbul, 1925, s.38-40.

direnış hareketini; milletin tamamına mal etmek istemişler, ancak bunu İstanbul'dan bağımsız olarak yönetme kararı almışlardır. Alınan kararlara Mustafa Kemal, Ali Fuad, Refet ve Rauf Beyler bizzat; Kazım Karabekir ve Cemal Paşa ise telgraf hattından katılmışlardır. Görüldüğü gibi bu kararların altına imza atanların hepsi birer askerdir. Osmanlı Devleti yasalarına aykırı olarak bir araya gelmişler, devletin geleceğı hakkında kararlar almışlardır. Siyasî literatüre göre bir fiili gruptur ve devrimci niteliklere sahiptir. Bu nedenle, Amasya Genelgesi adı altında hazırlanan belge; millî direnişin hedeflerini, araçlarını saptayan ilk ulusal strateji belgesi olarak kabul edilmektedir.

Müdafaa-i Hukuk hareketine meşruiyet kazandıran Mustafa Kemal ve arkadaşlarıdır. Ayrıca Mustafa Kemal ve arkadaşları, bunun bir ordu hareketi olarak kalmasını istememişler, mülkî teşkilatın ve daha önemlisi yerel temsilcilerin demokratik desteğini aramışlardır. Çünkü onlar hareketin ancak bu şekilde meşruiyet kazanacağına inanmışlardı. Zaten bu hareketin demokratik ve millî bir temele oturmuş olması da bunun en önemli göstergesidir⁴⁷.

Anadolu'da işgallere karşı oluşturulan direniş örgütlerinden, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine hatta yerel kongrelerden gönüllü kuruluşlara kadar benimsenen en temel özellik; "*temsili yönetim*" şekli idi. Hiyerarşik bir seçim ve temsil ağı oluşturulmuş ve bu yolla yetki ve görevlerin tamamen meşru olması sağlanmıştı. Mazbataların bile önem ve dikkatle incelendiğı bu sivil sistemde dış temaslarda bulunacak murahhaslar için de ayrıca birer diplomatik belge niteliğinde olan "*itimadnâmeler*" düzenlenmişti⁴⁸. Günümüz uygulamaları için dahi oldukça demokratik bir niteliğı olan bu "*temsili*" sisteminin, hemen hepsinin ortak özelliğı olması dikkat çekicidir.

⁴⁷ Akşin, *a.g.e.*, C.I, s.601.

⁴⁸ Özsoy, *a.g.e.*, s.252; Turan, *a.g.e.*, s.169; Bülent Tanör, *Türkiye'de Kongre İktidarları*, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2009, s.95.

Meşruiyet anlayışının kilit kavramı da “*Hâkimiyet-i Milliye*”dir. Hâkimiyet-i Milliye prensibinden yola çıkarak; ulusal hareket, kendisine demokratik esaslara dayanan bir meşruiyet kazandırmıştır. Egemenlik yetkisinin halka verilmesi ile otorite, kendine gereken desteği halk temeline dayandırarak sağlamış olacaktır. Meşruiyet ilkesine dayanan millî hareket, bunun gereği olarak karar organlarını seçim yoluyla oluşturmuştur.

Yerel kongreler, yerel ve bölgesel seçim yolu ile temsil sistemini uygulamışlar ve bu sayede meşruluk sorununu önemli ölçüde çözmüşlerdir. Aynı zamanda aldıkları ya da alacakları kararları da bu şekilde uygulama gücüne sahip olmuşlardır. Kısaca; seçim, temsil, meşruluk ve yaptırım gücü, kongre sistemlerinin temel esaslarını oluşturmuştur. Böylece, halkın iradesinin yönetim kademesinde geçerli olması; mevcut otoritenin kabulü için gerekli desteği vermesi ve yönetimi denetleyebilmesi gibi siyasal katılım unsurlarının gerçekleşmesi ile sağlanabilmiştir. Yönetimler, örgütlenmemiş kesimlere de ulaşarak bunların taleplerini yönetime duyurmalarını sağlamış ve bu şekilde halkın çıkarlarını koruyabilmeleri mümkün olabilmıştır.

Anadolu’nun dört bir tarafında düzenlenen kongrelerin kayıt ve tutanaklarının, o ana kadar alışık olunmadığı şekilde, “*Türk Milleti*”, “*Türk milletinin millî iradesi*” gibi hiç de yerel nitelik taşımayan, tamamen ulusal içerikli ve kapsamlı kavramlarla doldurulmuş oldukları görülmektedir. Bu kongrelerin her biri, mücadele ve etkinlik alanları ile sınırlı olmasına rağmen, “*vatanın kurtarılması*” veya “*vatanın bütünlüğü*” gibi genel bir faaliyet içinde idiler ve tamamen yerel inisiyatiflerden doğmuş, sivil toplum faaliyetleridir. Bunların öncülüğünü de halkın sevgi ve sempatisini kazanmış, kendisine güvenilen yerel liderler yapmaktaydılar⁴⁹.

Millî Mücadele liderleri bir yandan yöntem stratejileri ve bunların uygulamaları ile meşgul olurken bir yandan da ortaya çıkan krizleri yönetme ve bunları bertaraf etme çabasında idiler. Millî

⁴⁹ Özsoy, a.g.e., s.253.

Mücadele'nin belki de en kritik anı, Kâzım Karabekir Paşa'nın Erzurum'da Mustafa Kemal Paşa'ya verdiği destektir. Mustafa Kemal Paşa, 3 Temmuz 1919'da geldiği Erzurum'da, Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nden bir heyet ile 15. Kolordu Komutanı Kâzım Karabekir ve maiyeti ile birlikte kalabalık bir halk topluluğu tarafından büyük bir sevgi gösterisi ile karşılandı. Bu karşılama sırasında Karabekir Paşa'nın, *"Askerlikten ayrılırsanız dahi size saygı göstermeye ve emirlerinize itaat etmeye devam edeceğim"*⁵⁰ şeklinde hitap etmesi, bir bakıma Anadolu ve İstanbul arasında yapılacak bir tercihte, Mustafa Kemal Paşa'ya önemli avantaj sağladı. Karabekir Paşa'nın bu kritik dakikalarda verdiği sınırsız desteğin Türk Millî Mücadelesi açısından önemli bir özelliği vardır. Bu safhada her şey tersine dönebilir, bütün ümitler yıkılabilirdi. Karabekir Paşa'nın kendi pozisyonunu riske etme ve Mustafa Kemal Paşa gibi askerlikten atılma tehlikesine rağmen sergilediği bu davranış, Millî Mücadele'nin genel seyri açısından da büyük önem taşımaktadır. Karabekir Paşa'nın bu davranışı, İstanbul Hükümeti nazarında gittikçe gözden düşen ve yaptığı işlerle, kendileri adına, Hükümeti zor durumda bırakmaya başlayan Mustafa Kemal için oldukça önemlidir. Doğru Anadolu halkının da takdir ettiği ve özellikle Erzurumluların bağrına bastığı, sözünden çıkmadığı Kâzım Karabekir'in bu tavrı, Erzurum'un Mustafa Kemal Paşa için de bir güven kapısı olması anlamına geliyordu⁵¹.

Mustafa Kemal, İstanbul Hükümeti tarafından kendi üzerinde oluşturulmak istenen baskının diğer komutanlara da sirayet etmesini önlemek ve hükümetin bu konudaki tebliğlerini kontrol altına almak için 5 Temmuz 1919'da diğer komutanlıklara da gerekli direktifleri verdi ve nasıl davranmaları gerektiği konusunda onları uyardı⁵². 8 Temmuz 1919 tarihli Ordu Müfettişliğinden alınması

⁵⁰ Karabekir, *a.g.e.*, s.67.

⁵¹ Mazhar Müfit Kansu, *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*, C.I, TTK Yayını, Ankara, 2009, s.24.

⁵² Atatürk, *a.g.e.*, C.I, s.30.

yolundaki karar üzerine kesin bir şekilde İstanbul'a dönmeyeceğini ifade edince⁵³ kendisine “*resmi görevine son verildiği*” bildirildi⁵⁴.

Mustafa Kemal Paşa'nın böylesine önemli bir kararı almasında arkadaşları Kâzım Karabekir, Rauf ve Refet Beylerin onun istifasını lüzumlu görmeleri ve istifa etmiş olsa bile kendisine itaat edeceklerini bildirmeleri büyük ölçüde etkili olmuştur⁵⁵. Mustafa Kemal, arkadaşlarının bu desteği üzerine 8/9 Temmuz gecesi Harbiye Nezareti'ne sonra da Padişaha resmî görevi ile birlikte askerlik mesleğinden istifa ettiğini bildiren bir telgraf çekti⁵⁶. Ertesi gün resmi vazifesi ile birlikte askerlik mesleğinden de istifa ettiğini orduya, vilayetlere ve millete bir genelge ile duyurarak, “*Bundan sonra mukaddes millî gayemiz için her türlü fedakârlıkla çalışmak üzere sine-i millette bir ferd-i mücahit suretiyle bulunmakta olduğumu tamimden arz ve ilan eylerim*” dedi⁵⁷.

Bu arada Mustafa Kemal Paşa'dan boşalan Üçüncü Ordu Müfettişliği görevine 6 Ağustos 1919'da Kâzım Karabekir Paşa vekâleten atandı⁵⁸. Bu göreve Karabekir Paşa'nın atanması da Millî Mücadele'nin sürekliliği adına önemli bir gelişme idi. Çünkü Karabekir Paşa, Mustafa Kemal Paşa görevden ayrılmış olsa dahi, O'nun vereceği emirlere itaat edeceğini bildirmişti.

Mustafa Kemal Paşa, tüm resmi görevlerinden ve askerlik görevinden istifa ettiğini 9 Temmuz 1919 günü Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ne de bildirdi. Bunun üzerine Cemiyet, 10 Temmuz'da Paşa'ya bir yazı göndererek; “*Vezaif-i muhtelif-i vataniye ile mükellef bulunan Hey'et-i Fa'ale Başkanlığı'nın kendisine verildiğini*” arz etti⁵⁹. Bu şekilde Erzurum Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti,

⁵³ Baykara, *a.g.e.*, s.52.

⁵⁴ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, s.47.

⁵⁵ Tansel, *a.g.e.*, C.I, s.38-39.

⁵⁶ *Askeri Tarih Belgeleri*, S.77, Belge No:1678. Karabekir, *a.g.e.*, s.71.

⁵⁷ Atatürk, *Nutuk*, C.I, s.47; Bekir Sıtkı Baykal, *Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1969, s.15.

⁵⁸ *BOA, DH-KMS*; 54/2 -16.

⁵⁹ Mahmut Goloğlu, *Erzurum Kongresi*, Ankara, 1968, s.83-86; Karabekir, *a.g.e.*, s.73; Akşin, *a.g.e.*, I, s.469;

Mustafa Kemal Paşa'yı tüm resmi görevlerinden istifa ettikten sonra bağına basan ilk sivil cemiyet oldu. Millî Mücadele'nin başlangıç döneminde, ulusal güç merkezlerinin etkinlik kazanmasına, halk desteğinin sağlanmasına ve liderlerin kenetlenmesine neden olan bu kriz; Mustafa Kemal'in askerlik görevinden ayrılmasıyla son buldu⁶⁰.

Millî Mücadelenin önde gelen liderlerinden Kâzım Karabekir Paşa'nın, Erzurum Kongresi sırasındaki etkinliği, liderlerin takındığı tavırlar ile toplumun nasıl önüne geçtiklerini göstermiştir. Karabekir Paşa'nın, Doğu Anadolu bölgesinde bütün askeri güç ve mülkî amirler üzerinde nüfuzu bulunmakta idi. Vilayet-i Şarkıye Müdafaa-i Hukuk-ı Milliye ve Trabzon Muhafaza-i Hukuk-ı Milliye cemiyetlerini tüm maddi ve manevi imkânlarıyla desteklemekteydi. Millî Mücadele'nin daha başlarında, özellikle askerlikten ayrıldıktan sonra Mustafa Kemal Paşa'nın en güçlü destekçisi olmuştu. Ancak bir yandan ulusal harekete destek sağlarken, Osmanlı Erkân-ı Harbiyesi'ne de bağlılığını göstermek durumunda kalmıştı. Tüm faaliyetlerini devletin ve milletin hür ve bağımsız yaşamasına vakfetmiş olan Karabekir Paşa, Erzurum Kongresi sırasında verdiği mesajla ulusal hareketin liderlerinden biri olduğunu perçinlemiştir.

Erzurum Kongresi'nin ardından toplanan Sivas Kongresi ile ülke çapında merkezi yönetim ve bu yönetimin kurumları oluşturuldu. Mustafa Kemal Paşa, Anadolu ve Trakya'daki cemiyetlerin birleştirilerek, bir merkezden idare edilmesini, bu şekilde bütün güçlerin birleştirilerek bölgesel değil bütün vatanın kurtarılmasına yönelik faaliyetler yürütülmesini istiyordu⁶¹. Mustafa Kemal Paşa'nın bu düşüncesi doğrultusunda, Karadeniz Bölgesi ve Doğu Anadolu'da kurulmuş olan Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerinin ortak gayreti ile toplanan Erzurum Kongresi'nde Doğu Anadolu'daki cemiyetler "*Doğu Anadolu Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti*" adı altında

⁶⁰ Ökte, *a.g.e.*, s.104.

⁶¹ Ali Fuad Paşa, Mustafa Kemal Paşa'yı bu konuda haklı bulmaktadır. O'na göre de, yalnız Şark'tan bir hareketle vatanın kurtulamayacağı, Orta ve Batı Anadolu'daki direnişi de örgütlemek gerekmektedir. Bkz. Cebesoy, *a.g.e.*, s.37.

birleştirilmişti⁶². Batıdaki cemiyetler ise Balıkesir ve Alaşehir Kongreleri ile bir çatı altında toplanmaya çalışıldı⁶³. Sivas Kongresi'nde ise ülkedeki bütün Müdafaa-i Hukuk Cemiyetleri, “Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti” adı altında birleştirilip, cemiyetin kuruluş bildirisi cemiyetler kanunu gereğince Sivas Valiliğine bildirilerek, bu örgüte meşruiyet kazandırılmış oldu⁶⁴.

Sivas Kongresi, kendisini ulusal hareketin tek temsilcisi ve merkezi ilan etmiş, yerel hareketlerin örgütlerini de Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin şubeleri haline getirmeyi başarmıştı. Sivas'ta olgunlaşan merkezileşme, hareketin liderlerinin de Mustafa Kemal Paşa ve arkadaşları olduğunun onayı sayılmaktadır. Böylece, Mustafa Kemal kongreden yetki alarak, Heyet-i Temsiliye'nin başına geçmiş, bu şekilde liderliğine de meşruiyet kazandırmıştır. Sivas Kongresi, seçim usulü ve siyasal katılımda yaşanan bütün aksaklıklara rağmen yine de “millet temsili” esasına dayanmaktadır. Burada, millet adına karar almaya yetkili olan kurullar; başta kongrenin kendisi, kongre sürecinde yapılan seçimler, kurulan cemiyetin Heyet-i Temsiliyesi ve diğer organların hepsi seçimle oluşturulmuştur. Bu özellik, ulusal harekete aynı zamanda hukukî bir güç de kazandırmaktadır.

Erzurum ve Sivas Kongreleri Beyannameleri, İtilaf Devletleri temsilcilerine ve bunlar vasıtasıyla karar verici yetkililere acilen ulaştırıldı. Bundan maksat; İtilaf Devletleri yetkilileri ve Batı kamuoyunda, Anadolu'da başlatılan ulusal hareketin haklı gerekçeleri çerçevesinde, düşünce, tutum ve tavır değişikliği yaratmaktır. Ana tema; “Ulusal hareketin Türk halkının iradesiyle başlatıldığı ve en doğal hakkı olan yaşama hakkının elde edilmesine yönelik olduğu” idi. Bu şekilde halk iradesinin ülke yönetiminde gereken yansımayı göstermediği, mevcut hükümetin halk iradesine

⁶² Fahrettin Kırzioğlu, *Bütünüyle Erzurum Kongresi*, Ankara, 1993.

⁶³ Şerafettin Turan, *Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara Üniversitesi Basımevi, Ankara, 1967.

⁶⁴ Atatürk'ün *Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*, C.IV, Ankara, 1964, s.59.

dayanmadığı, dolayısıyla meşru olmadığı yetkili temsilcilere anlatılmaya çalışıldı.

İrade-i Milliye'nin Tesisi

Anadolu toprakları üzerinde işgal kuvvetlerine karşı mücadele devam ederken, diğer yandan da iç isyanlarla uğraşılmakta idi. İstanbul Hükümeti otoritesini tamamen kaybetmişti. Meclis-i Mebusan'ın kapatılması ile kaybolan devlet otoritesinin yeniden tesisi sağlanmalıydı. Böyle bir ortamda devlet yönetiminin bir an önce oluşturulması amacıyla, 21 Nisan 1920'de Heyet-i Temsiliye adına Mustafa Kemal Paşa tarafından; kolordulara, vilâyetlere, bağımsız sancaklara, Müdafaa-i Hukuk merkez kurullarına, belediye başkanlıklarına bir bildirimde bulunulmuş, Ankara'ya gelebilen milletvekilleri ile yetinilerek, 23 Nisan Cuma günü Büyük Millet Meclisi'nin açılması kararlaştırılmıştır. Söz konusu bildirimde meclisin yerine getirmekle yükümlü olduğu hayati görev; *"Yurdun bağımsızlığı, yüce hilafet ve saltanatın kurtarılması..."* olarak belirtilmekte, diğer bölümleri de yapılacak açılış töreniyle ilgili dinî ve manevî duygulara hitap eden hususları içermekte idi⁶⁵.

23 Nisan 1920'de, bildirimde belirlenen programa aynen uyulmak suretiyle, saat 13.45'te, Büyük Millet Meclisi açıldı. Açılış esnasında meclisin en yaşlı üyesi Sinop Mebusu Şerif Bey; Büyük Millet Meclisi'nin, ulusal iradeden aldığı güç ile tam bağımsızlığı sağlayacak şekilde, milletin kaderini ele aldığını tüm dünyaya ilan ederek Meclis'i açtığını beyan etti⁶⁶.

Böylece millî iradenin, millî hâkimiyet esasları çerçevesinde yönetime siyasal katılımı sağlanmış oluyordu. Millî Meclis aynı zamanda yürütme organını da teşkil etmekte idi. Bundan böyle Türk milletinin haklarının korunması; sosyal, kültürel ve ekonomik yaşamının niteliğinin artırılması, ulusun geleceği hakkında direktif, talimat ve emirler verilerek siyaset yapılması mümkün olabilecekti.

⁶⁵ Atatürk, *a.g.e.*, C.I, s.577.

⁶⁶ *TBMM Zabıt Ceridesi*, (23.4.1336), Devre:1, C.I, s.2.

Hükümet etme sorumluluğu aynı zamanda yönetim duyarlılığının sağlanmasını ve yönetimin halka kendini anlatmasını zorunlu hale getirmekteydi. Birinci Büyük Millet Meclisi hükümetinin bundan böyle üzerine aldığı sorumluluğu yerine getirebilmesi için bir taraftan Türkiye'nin içinde bulunduğu problemleri çözmesi gerekirken, diğer taraftan da amaç, politika ve faaliyetlerini halka açık ve dürüstçe anlatması, halkın taleplerine çözüm üretmesi gerekmekte idi.

TBMM, milletin kayıtsız şartsız egemenliğini ve kendi üstünde hiçbir kuvvet tanımadığını ilan ile Mustafa Kemal Paşa'yı başkanlığa seçti. Bu suretle, Heyet-i Temsiliye'nin birleştirici ve idare edici görevi, TBMM'ne geçmiş oluyordu. Dolayısıyla, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin teşkilatına dayanan TBMM hükümeti, artık kurulmuş olduğundan cemiyet görevini tamam-lamış oluyordu.

26-28 Nisan tarihleri arasında Meclis'te; Refik Şevket Bey tarafından adı, "*Hıyanet-i Vataniye Kanunu*" olarak konulan kanun tartışıldı. 29 Nisan 1920 tarihinde, oluşturulan kanun tasarısı, madde madde okunup, gerekli düzeltmeler yapıldıktan sonra TBMM tarafından kabul edildi⁶⁷. Bu yasa ile TBMM hükümetinin otoritesinin etkinliği sağlanmış, ayaklanma vakaları bastırılmış ve ülke genelinde kanun hâkim kılınmıştır. Böylece halkın TBMM otoritesine güveni artmıştır. Devlet yönetimi işlerlik kazanmış, vergi toplanması, askere alma işleri düzene girmiştir. Bu durum aynı zamanda milletin orduya olan inancını da artırmıştır.

Düzenli ordu kuruluncaya kadar Anadolu'nun hemen her yerinde kendi imkânlarıyla işgalci güçlere karşı direnen, ancak bunun yanında homojen olmayan bir yapıya sahip olan Kuvâ-yı Milliye'nin zamanla bazı kusurları ortaya çıkmakta ve etkinliği azalmaktaydı. Nitekim Kuvâ-yı Milliye'nin, gerek TBMM açılmadan önce, gerekse TBMM açıldıktan sonra iç isyanların bastırılmasında ve işgalin ilerlemesinin durdurulmasında Hükümete zaman kazandırdığı bir gerçektir ancak Yunan ordusunun gittikçe büyüyen ve güçlenen

⁶⁷ TBMM Zabıt Ceridesi, (29.4.1336), C.I, s.137-145.

taarruz ve askeri kuvveti karşısında Kuvayı Milliye birlikleri yetersiz kalmaktaydı. Mustafa Kemal Paşa, Meclis'te yaptığı konuşmalarda, Kuvâ-yı Milliye'nin yetersizliği üzerinde sık sık durmakta, yalnız millî ve gönüllü askerler ile Avrupa tarafından çok iyi donatılmış muntazam Yunan tümenlerine karşı mukabele etmenin zorluğundan bahsetmekte ve bunun için düzenli bir Türk ordusuna ihtiyaç duyulduğunu örneklerle dile getirmekte idi⁶⁸.

1920 Haziran sonlarında başlayan Yunan genel taarruzu karşısında millî kuvvetler, çok fazla mukavemet gösteremediler. Bu dönemden itibaren TBMM'nde düzenli ordu kurulması yönünde tartışmalar başladı. TBMM, 23 Temmuz 1920'de Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'nın kuruluşunu ilan etti. Hükümet ise Kuvâ-yı Milliye'nin Müdafaa-i Milliye Teşkilatı'na bağlanması suretiyle tek bir elden yönetilmesi hakkında kararname yayımladı. Böylece cephede disiplin sağlamaya çalışılıyordu. Kuvâ-yı Milliye, özerk bir askeri kuvvet eğiliminden vazgeçmemekle birlikte önderleri, TBMM ve Hükümetin otoritesini hafife almaya başladılar. Bu nedenle TBMM Hükümeti, "*Müdafaa-i Milliye emrinde bilcümle Kuvâ-yı Milliye müselleha asker olup asker gibi muameleyi kanuniye göreceklerini*" bir kararname ile duyurdu ancak yine de otoritenin kurulmasında yeterince başarılı olunamadı. Yapılan hazırlıklar sonunda 1920 Ekim ayından itibaren Kuvâ-yı Milliye'nin tasfiyesine başlandı⁶⁹.

TBMM, kurucu meclis olma niteliğini yeni bir anayasa yapmak suretiyle açıkça gösterdi. TBMM'nin ilk anayasası olan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu, birinci dönemin 20 Ocak 1921 tarihli oturumunda kabul edilerek, 85 sayılı kanun olarak çıkarıldı. Teşkilât-ı Esasiye, 23

⁶⁸ Adnan Sofuoğlu, *Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Genelkurmay Basımevi Ankara, 1994, s.440-441.

⁶⁹ 9 Kasım'da Batı Cephesi; Batı ve Güney Cephesi olarak ikiye ayrılmış, 10 Kasım'da Albay İsmet Batı Cephesi, 11 Kasım'da Albay Refet Güney Cephesi Komutanlığına getirilmişlerdir. Bkz. Fahri Belen, *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara, 1983, s.549; Mustafa Kemal Paşa, her iki cephe komutanına da süratle muntazam ordu ve büyük süvari kütlesi vücuda getirmeleri talimatında bulundu. Bkz. Atatürk, a.g.e. C. II, 52; Nuri Köstüklü, *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*, Ankara, 1990, s.273-288.

madde ve bir de ayrı maddeden oluşan kısa bir çerçeve anayasa niteliğindedir. Zira Kanun-i Esasi'nin, Teşkilat-ı Esasiye Kanunu ile çelişmeyen hükümleri yürürlükte sayılmış, çeşitli eğilimlerin yaşandığı mecliste bir geçiş döneminin asgari müştereklerin saptanmasıyla yetinilmeye çalışılmıştır⁷⁰. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu ile egemenlik hakkı padişah'tan alınarak kayıtsız şartsız millete verilmiş, kuvvetler birliği ve meclis hükümeti prensibi tesis edilmiştir.

TBMM'nin bu dönemde izlemiş olduğu dış politikanın esasları ise; ulusal çıkarlardan taviz vermeyen, tam bağımsızlığa dayanan, ulusun hak ve menfaatlerini koruyan, eşitlik ilkesine saygı gösteren prensipler çerçevesinde belirlenmiş ve sürdürülmüştür.

Türk Millî Mücadelesi, Mustafa Kemal ve silah arkadaşlarının önderliğinde, yetkilerini doğrudan milletin kendisinden alan TBMM ile birlikte, Sevr projesi gibi, bir milletin önüne konulabilecek en ağır anlaşmayı yırtıp atabilme cesaretini göstererek mazlum milletlere örnek teşkil etmiştir. Türk milleti, zaferle neticelendirmiş olduğu mücadelenin ardından Lozan Antlaşması ile cephelerde elde ettiği başarıyı masa başında da taçlandırmıştır.

Sonuç

Türk Millî Mücadelesi, Türk ve Dünya tarihi açısından çok önemli bir yeri işgal etmektedir. Bunun nedeni; orduları dağıtılmış, her türlü silah ve cephanesine el konulmuş ve topraklarının büyük bir kısmı işgal edilmiş bir milletin verdiği bağımsızlık mücadelesinin kısa sürede başarıya ulaşması ve bunun dünyanın birçok yerinde ezilen milletlere örnek olmasıdır.

Bağımsızlık mücadelesi veren milletin, kendisine bağımsızlık adına ölmeyi emreden liderlerine karşı itaati ve bağlılığı, beraberinde zaferi getirmiştir. Başta Mustafa Kemal Paşa olmak üzere Millî Mücadele liderlerinin savaş süresince gösterdiği sebat,

⁷⁰ Bülent Tanör, *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*, Der Yayını, 1995, s. 253.

sabır ve itidal ile birlikte demokratik uygulamaları, karşılıklı güvenin oluşmasında çok önemli bir rol oynamıştır. Özellikle Mustafa Kemal Paşa'nın halkta uyanmış olan Millî Müdafaa bilincini yerelden vatanın bütün sathına yayma stratejisi başarılı olmuştur.

Mustafa Kemal Paşa önderliğindeki Millî Mücadele liderlerinin kurtuluş stratejisi, ne Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünün korunmasına ne de bölgesel direnişler vasıtasıyla işgalin sonlandırılmasına dayanıyordu. Mustafa Kemal Paşa, zaferin ancak Anadolu insanının desteğine dayalı merkezî bir direniş hareketi ile gerçekleşebileceğini düşünüyordu. O'nun bu direniş plânının başarılı olabilmesi için eş zamanlı olarak, içerde merkezi otoriteyi sağlayıp direnişi merkezileştirmek ve işgal güçlerine karşı askerî zafer kazanmak gerekiyordu.

Mustafa Kemal ve arkadaşları, her gittikleri yerde halkın arasına girmişler, halkı sükûnete davet etmemişler ve harekete geçirmeye çalışmışlardır. Sadece bir komutan olmamışlar, aynı zamanda valiler ve millî teşekküllerle muhabere ederek, Türk milletini düştüğü kötü durumdan haberdar etmişler, bunlara çare arayan cemiyetleri toplayıp kararlar çıkartarak Türk milletine büyük zaferi kazandıran birer lider olmuşlardır.

Kaynakça

- Başbakanlık Osmanlı Arşivi
 TBMM Zabıt Cerideleri
 Askeri Tarih Belgeleri
 Harp Tarihi Vesikaları Dergisi
 Tarih Vesikaları
 Akşin, S. (1998). *İstanbul Hükümetleri ve Millî Mücadele*. (Cilt I). Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
 Albayrak, M. (1998). *Millî Mücadele Dönemi'nde Batı Anadolu Kongreleri (17 Mart 1919-2 Ağustos 1920)*, Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
 Apak, R. (1990). *İstiklal Savaşı'nda Garp Cephesi Nasıl Kuruldu?*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Ataseven, S. (1997). *Rauf Orbay Biyografisi*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Atatürk, M. K. (1973) *Nutuk*. (Cilt I). İstanbul: MEB Yayını.
- Atatürk'ün Tamim, Telgraf ve Beyannameleri*. (1964), Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Atay, F. R. (1965). *Atatürk'ün Hatıraları (1914-1919)*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Atay, F. R. (1969). *Çankaya*. İstanbul: Doğan Kardeş Basımevi.
- Aydemir, Ş. S. (1993). *İkinci Adam*. (Cilt I-III). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydemir, Ş. S. (1999). *Tek Adam*. (Cilt I). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aydoğan, E. (2000). *Samsun'dan Erzurum'a Mustafa Kemal*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- Bayar, C. (1997). *Ben de Yazdım*. (Cilt I-VIII). İstanbul: Sabah Kitapçılık.
- Baykal, A. N. (1999). *Mustafa Kemal Atatürk'ün Liderlik Sırları*. İstanbul: Sistem Yayını.
- Baykal, B. S. (1969). *Erzurum Kongresi ile İlgili Belgeler*. Ankara: Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını.
- Baykal, B. S. (1974). *Heyet-i Temsiliye Kararları*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.
- Baykara, T. (1985). *Millî Mücadele*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Bayur, H. (1963). *Atatürk'ün Hayatı ve Eserleri*. Ankara: Güven Basımevi.
- Belen, F. (1983). *Türk Kurtuluş Savaşı*, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bıyıklıoğlu, T. (1959). *Atatürk Anadolu'da (1919-1921)*. Cilt I. Ankara: Kent Basımevi.
- Borak, S. (1966). *Bilinmeyen Yönleriyle Atatürk*, İstanbul: Kitapçılık Ticaret Limited Şirketi.
- Cebesoy, A. F. (1953). *Millî Mücadele Hatıraları*. İstanbul: Vatan Neşriyat.
- Çavdar, K. (1973). *Cumhuriyetin 50. Yılı Dolayısıyla, Atatürk'ün Silah Arkadaşları*. İzmir: Sobe Matbaası.
- Çoker, F. (1995). *Türk Parlamento Tarihi – Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem (1919-1923)*. (Cilt III). Ankara: TBMM Vakfı Yayını.
- Goloğlu, M. (1968). *Erzurum Kongresi*. Ankara.
- Gök, H. (1997). *Mareşal Fevzi Çakmak'ın Askerî ve Siyasî Faaliyetleri*. Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Gökbilgin, M. T. (1959). *Millî Mücadele Başlarken*. (Cilt I). Ankara: Türk Tarih Kurumu.

- Güresin, E. "Refet Bele Ata ile Samsun'a Gidişini Anlatıyor", *Cumhuriyet Gazetesi*, (19 Mayıs 1963).
- İnönü, İ. (1985). *Hatıralar*. (Cilt I-II). (Yay. Haz.: S. Selek). Ankara: Bilgi Yayınevi.
- Jaeschke, G. (1971). *Kurtuluş Savaşı ile İlgili İngiliz Belgeleri*. Ankara: TTK Yayını.
- Kansu, M. M. (2009). *Erzurum'dan Ölümüne Kadar Atatürk'le Beraber*. (Cilt I), Ankara: TTK Yayını.
- Karabekir, K. (1995). *Hayatım*. (Yay. Haz.: F. Özerengin), İstanbul: Emre Yayınları.
- Karabekir, K. (1969). *İstiklal Harbimiz*. İstanbul: Türkiye Yayını.
- Karabekir, K. (1997). *Nutuk ve Karabekir'den Cevaplar*. (Cilt I). İstanbul: Yayınları Emre.
- Kaya, H. (2008). *Refet Bele'nin Askeri ve Siyasî Hayatı (1881-1963)*. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Kırzioğlu, F. (1993). *Bütünüyle Erzurum Kongresi*. Ankara: Kültür Ofset.
- Kırzioğlu, F. (1991). *Kâzım Karabekir*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Köstüklü, N. (2002). "Millî Mücadele'de Batı Cephesi, Savaşlar ve Cepheleler", *Türkler*. (Cilt XVI). Ankara: Yeni Türkiye Yayınları.
- Köstüklü, N. (1990). *Millî Mücadele'de Denizli, Isparta ve Burdur Sancakları*. Ankara: Atatürk Araştırmaları Merkezi.
- Mazıcı, N. (1996). *Celal Bayar – Başbakanlık Dönemi (1937-1939)*, İstanbul: Der Yayını.
- Nadi, Y. (1978). *Kurtuluş Savaşı Anıları*. İstanbul: Çağdaş Yayınları.
- Orbay, R. (1963). "Rauf Orbay'ın Hatıraları", *Yakın Tarihimiz*. (Cilt II-III), İstanbul: Vatan Gazetecilik ve Matbaacılık.
- Ökte, S. K. (2013). *Millî Mücadele Döneminde Halkla İlişkiler (1918-1922)*, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Ankara: Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Özçelik, A. (1993). *Ali Fuat Cebesoy*, Ankara: Akçağ Yayınları.
- Özsoy, O. (1999). *Saltanattan Cumhuriyete Giden Yolda Kurtuluş Savaşı'nın Perde Arkası*, İstanbul: Aksoy Yayını.
- Polat, N. H. (1991). *Müdafaa-i Milliye Cemiyeti*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Sabis, A. İ. (1993). *Harp Hatıralarım*. (Cilt V), İstanbul: Nehir Yayını.
- Sakallı, B. (1997). *Millî Mücadelenin Sosyal Tarihi*. İstanbul: İz Yayıncılık.

- Sertoğlu, M. (1968). "Mustafa Kemal'in Samsun'dan Gönderdiği İki Mühim Rapor", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, (14): 5-9
- Sofuoğlu, A. (1994). *Kuvâ-yı Milliye Döneminde Kuzeybatı Anadolu (1919-1921)*, Ankara: Genelkurmay Basımevi.
- Steinhaus, K. (1995). *Atatürk Devrimi Sosyolojisi*. (Çev. M.Akkaş). İstanbul: Sarmal Yayını.
- Tanör, B. (1995). *Osmanlı-Türk Anayasal Gelişmeleri (1789-1980)*. İstanbul: Der Yayını, 1995.
- Tanör, B. (2009). *Türkiye'de Kongre İktidarları*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Tansel, S. (1991). *Mondros'tan Mudanya'ya Kadar*. (Cilt I-IV). İstanbul: MEB Yayını.
- Taşkıran, C. (1993). *Kâzım Karabekir Paşa, Askeri Hayatı ve Komutanlığı*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- Tevetoğlu, F. (1987). *Atatürk'le Samsun'a Çıkanlar*. Ankara: Kültür Bakanlığı Yayını.
- Turan, Ş. (1967). *Hacim Muhittin Çarıklı'nın Kuvayı Milliye Hatıraları (1919-1920)*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.
- (Y. y.) (1962). *Türk İstiklal Harbi, Mondros Mütarekesi ve Tatbikatı*. (Cilt I). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını, 1962.
- (Y. y.) (1963). *Türk İstiklal Harbi, Batı Cephesi*. (Cilt II/I). Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayını.
- Türkmen, Z. (2001). *Mütareke Döneminde Ordunun Durumu ve Yeniden Yapılanması (1918-1920)*. Ankara: TTK Yayını.
- Ünal, M. (1994). *Miralay Bekir Sami Günsav'ın Kurtuluş Savaşı Anıları*. İstanbul: Cem Yayını.
- Zübeyirzâde M. F. (1925). *Yurdumuz Havza*. İstanbul: Vatan Matbaası.